

**Наставно-научном већу Филозофског факултета
Универзитета у Београду**

Београд, 24.09.2026. године

На седници Одељења за историју уметности 10.09.2026. и на седници Наставно-научног већа Филозофског факултета у Београду 24.09.2026. изабрани смо у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације „Уметност у католичким црквама на територији Торонталске жупаније 1846–1918“ Вање Стојковић.

По увиду у дисертацију, дајемо следеће мишљење:

Реферат о завршеној докторској дисертацији

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Вања Стојковић је све нивое академског образовања започела и завршила на Одељењу за историју уметности Филозофског факултета Универзитета у Београду, под менторством проф. др Саше Брајовић. Дипломирала је 2020 (завршни рад „Алегоријске представе Франца Антона Маулберча“), мастер студије завршила 2021. са радом „Историјат и сликарство пијаристичке капеле Светог Стефана у Зрењанину“, а докторске академске студије уписала октобра 2021. године.

Од 2022. до 2026. била је стипендиста Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, а од 2024. има звање истраживача-сарадника. У свом научноистраживачком раду бави се уметношћу XIX и почетка XX века са посебним интересовањем за сакралну уметност, уметничко наслеђе Баната и некадашње Торонталске жупаније, као и за односе уметности, вере, образовања и националних идеологија у средњоевропском културном простору. Посебан сегмент њених истраживања је проучавање црквеног сликарства, олтарских целина, витража, уметничких копија и облика трансфера и рецепције европских уметничких образаца у локалним срединама.

Објавила је радове: „Пијаристичка капела Светог Стефана у Зрењанину: Историја и сликарство“, *Зборник Матице српске за ликовне уметности* 49 (2021), 143–164; „Витражи цркве Узнесења Блажене Дјевице Марије у Модошу“, у: *Уметност и наука у примени: искуство и визија*, књ. 2, Београд, 2022, 87–104; „На тремећи образовања, вере и нације: слика *Patrona Hungariae* Јаноша Бема“ (заједно са Јованом Миловановић), *Зборник Народног музеја XXV–2* (2023): 201–223; „Education, Art, and Politics: The Altar of Saint Stephen at the Piarist Gymnasium Chapel in Nagybecskerek“, у: *Art and the State in Modern Central Europe (18th–21st Century)*, University of Zagreb, 2024, 291–302; „Велики чин одрицања: мортификација Свете Елизабете Угарске на слици Филипа Х. Калдерона“, у: *Тело и насиље у уметности и визуелној култури раног модерног доба*, уред. С. Брајовић, Филозофски факултет у Београду, 2024, 195–211; „Ехо ренесансе: копије дела Леонарда да Винчија и Рафаела у римокатоличким црквама Зрењанина“, у: *Неоренесансни дух Медитерана у Банату*, Народни музеј Зрењанин, 2025, 39–55, као и одреднице „Неокласицизам“ и „Маниризам“ у: *Vademesum: променадни сапутник кроз историју уметности*, 2025.

Међу радовима у припреми и поступку објављивања су: „Sacred in Print: Oleographs and the Cultural Afterlife of Árpád Feszty's *The Burial of Christ*“, рад представљен на међународној конференцији *Art in Society* у организацији Филозофског факултета Универзитета у Загребу; „Verlorene Kirchen, gerettete Bilder: Donaueschöbisches Sakralerbe aus Lazarfeld und

Sigmundfeld im Bestand des Nationalmuseums Zrenjanin“, у: *Danubiana Carpathica: Jahrbuch für Geschichte und Kultur in den deutschen Siedlungsgebieten Südosteuropas*, у издању Института за историју и регионалне студије Подунавских Шваба (*Institut für donauschwäbische Geschichte und Landeskunde*); „Слика и побожност у времену: ликовни слојеви цркве Свете Марије Магдалене у Беодри“, за IX књигу *Прилога за монографију Новог Милошева*, уред. Драган Раушки.

Вања Стојковић је учествовала на више научних скупова у земљи и иностранству и одржала низ јавних и стручних предавања посвећених сакралној уметности XIX века, витражима у Банату, културној историји Зрењанина и делу Константина Данила. Издвајају се међународна конференција *Art and the State in Modern Central Europe (18th–21st Century)* 2021. у организацији Филозофског факултета Универзитета у Загребу; *SmartArt – Уметност и наука у примени: искуство и визија*, 2021. у организацији Факултета примењених уметности Универзитета у Београду и САНУ; *Art History and Discourse on the Centre and Periphery – An Homage to Ljubo Karaman (1886–1971)*, 2022. у организацији Хрватског друштва историчара уметности и Универзитета у Загребу; *Тело и насиље у уметности и визуелној култури раног модерног доба*, 2024. на Филозофском факултету Универзитета у Београду; *Art in Society*, 2026. у организацији Факултета хуманистичких и друштвених наука Универзитета у Загребу.

Дисертација „Уметност у католичким црквама на територији Торонталске жупаније 1846–1918“ има 282 стране (Times New Roman, 12 pt, једноструки проред). Основни текст обухвата 180 страна, литература 18, списак илустрација 5, док илустративни прилози заузимају 71 страну. Преостали део рада чине уводне и пратеће стране.

2. Предмет и циљ дисертације:

Предмет истраживања докторске дисертације Вање Стојковић је религиозно сликарство римокатоличких цркава на простору историјске Торонталске жупаније од средине XIX века до распада Аустроугарске монархије. Реч је о географски, етнички и конфесионално сложенем простору историјског Баната, који је током XIX века представљао место сусрета различитих средњоевропских културно-уметничких и политичких токова. У таквој средини сакрална уметност је поред литургијске и побожне функције истовремено учествовала у процесима образовања, друштвене и сталешке репрезентације, обликовања колективног памћења и артикулације различитих видова идентитета. Развој религиозног сликарства посматран је у непосредној вези са урбанизацијом, модернизацијом, институционалним јачањем Краљевине Угарске и постепеним продирањем националних идеологија у јавни и сакрални простор. Хронолошки оквир рада обухвата период од предреволуционарног и револуционарног доба, преко обнове жупанијског система и Аустроугарске нагодбе, до такозване Хертелендијеве ере, Миленијумске прославе 1896. године и последњих деценија Монархије. На тај начин религиозно сликарство је сагледано као јединствен и вишеслојан корпус који је настајао у условима политичке нестабилности, демографске покретљивости, конфесионалне разноликости и убрзане модернизације. Иако су културна прошлост Торонталске жупаније и појединачни споменици њеног сакралног наслеђа били предмет ранијих истраживања, они су најчешће проучавани из историјског, привредног, завичајног, конзерваторског или монографског угла. Постојећа историографија пружила је значајне податке о појединачним уметницима, црквама, локалним срединама и делима, али римокатоличко сликарство овог простора није било систематски сагледано као кохерентна историјскоуметничка целина у ширем контексту средњоевропске културе XIX века. Стога се значај ове дисертације у великој мери заснива на непосредном теренском и архивском

раду, систематичном обиласку сакралних објеката, истраживању необјављене архивске документације и периодике, као и на упоредној анализи визуелних и писаних извора. Извршена је селекција репрезентативних црквених здања, олтарских слика, зидних програма и припремних скица, дела сачуваних *in situ*, али и оних која су услед историјских околности измештена из првобитних сакралних целина, посебно у случају порушених цркава некадашњих немачких насеља. Такав приступ омогућио је да се разуме и неједнако сачувана грађа повеже у целину и да се појединачна остварења поставе у њихов изворни културни, конфесионални, односно наручилачки и политички контекст.

У дисертацији су анализирани различити облици сакралне ликовне продукције у жупним црквама, гимназијским и самостанским капелама, властелинским задужбинама и приватним сакралним просторима, као и дела која су касније постала део музејских збирки. Анализом олтарског и зидног сликарства, витража, копија дела старих мајстора и олеографских репродукција показана је разноврсност механизма путем којих су визуелни модели циркулисали између великих европских центара и локалних банатских средина. Сликарски програми ослањали су се на ренесансне и барокне узор, назаренску традицију, академски реализам и тада актуелно мађарско историјско сликарство, али су ови модели у сваком појединачном сакралном простору прилагођавани локалним облицима побожности, захтевима поручилаца и политичким околностима. Таква анализа учинила је да се превазиђе наратив о Торонталској жупанији као пасивној периферији великих уметничких центара и представи као активно поље културног трансфера у којем су међународни уметнички модели преузимани, преобликовани и испуњавани новим значењима.

Једна од централних тема дисертације је однос универзалне хришћанске поруке и све израженије националне артикулације сакралног простора током XIX века. На основу иконографске, стилске и анализе контекста показано је да религиозно сликарство постаје медиј којим се сакрална прошлост, историјско памћење и политички циљеви модерне државе повезују. Јачањем концепта мађарске политичке нације последњих деценија XIX века у сакралне програме све интензивније продиру мотиви и личности који побожност повезују са угарском државном и националном традицијом. У мултиетничком и мултиконфесионалном простору јужне Угарске такви програми могли су истовремено да функционишу као израз верског идентитета, историјског континуитета и национално-политичке репрезентације. У раду се прати промена ових механизма од предреволюционарног периода до Миленијумске прославе 1896, када долази до најизразитијег приближавања католичке симболике и идеологије мађарске политичке нације, као и њихов даљи развој до почетка Првог светског рата и распада Аустроугарске монархије. Истовремено, стилска анализа показала је да религиозно сликарство Торонталске жупаније одражава структуру европске визуелне културе XIX века. Поред истористичког позивања на ренесансну и барокну традицију, у њему су присутни романтичарски и назаренски модели, академски реализам, али и новија позитивистичка тежња ка археолошкој и историјској веродостојности библијских представа. Значајну улогу у ширењу ових образаца имала је култура уметничке репродукције XIX века која је омогућила циркулацију дела и композиционих решења. Зато је у раду показано да цитирање историјских стилова није било једноставно понављање наслеђених форми, већ механизам употребе прошлости као активног ресурса модерног доба. Исти визуелни модел могао је, у зависности од наручиоца и простора у којем је примењен, да функционише као израз јавне или приватне побожности, породичне и племићке репрезентације, педагошке намере или национално-политичке идеје.

Задати циљ истраживања био је да се католичко сликарство Торонталске жупаније први пут обухватније систематизује, интерпретира и постави у шири контекст средњоевропске уметности XIX и почетка XX века. Истраживањем су успешно повезани стилски, иконографски, конфесионални, политички и социјални аспекти настанка сакралних програма, уз посебно разматрање улоге уметника, наручилаца, племићких породица, црквених и просветних институција, локалних заједница и механизма културног трансфера. Показало се да Банат није био тек периферија, већ област активно укључена у циркулацију средњоевропских уметничких модела. Реконструкцијом првобитних контекста дела која су данас измештена, оштећена или сачувана само фрагментарно, дисертација доприноси обнови културне меморије простора чије су политичке, административне и демографске границе током XX века радикално измењене. Религиозно сликарство Торонталске жупаније тако је дефинисано као специфичан уметнички корпус настао на раскршћу конфесионалне стабилизације, модернизације, националне интеграције, племићке и грађанске репрезентације, европских стилских трансфера и коначног распада једног империјалног поретка.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању:

У раду је потврђена хипотеза да религиозно сликарство римокатоличких цркава Торонталске жупаније представља кохерентан и историјскоуметнички релевантан корпус који се не може тумачити искључиво као локална појава, већ као саставни део средњоевропске уметности и визуелне културе XIX и почетка XX века. Иако је реч о мултиетничкој и мултиконфесионалној пограничној области, анализа сачуваних сакралних програма показала је њену непосредну укљученост у актуелне европске уметничке токове. Деловање уметника различитог порекла и образовања, присуство академског реализма, романтизма, назаренских одјека и историзма, као и ширење визуелних модела посредством графике, потврђују да је Торонталска жупанија представљала динамичан простор у којем су се укрштали локални и средњоевропски модели сакралног стваралаштва.

Друга научна претпоставка од које се пошло је да религиозно сликарство ове жупаније треба проучавати у непосредној вези са политичким, конфесионалним, друштвеним и културним приликама у којима је настајало. Истраживањем је потврђено да се промене у сакралној уметности од средине XIX века до 1918. године подударају са крупним политичким и друштвеним преображајима, од Револуције 1848–49. и доба апсолутизма, преко обнове жупанијског система и Аустроугарске нагодбе, до интензивне модернизације последњих деценија XIX века, Миленијумске прославе 1896. и распада Монархије. У таквом контексту, сакрални простор је функционисао као место на којем су се испољавали верски идентитет, локална и породична припадност, династичка лојалност и све израженија национална самосвест.

Потврђена је и теза да је један од кључних механизма развоја религиозног сликарства Торонталске жупаније био културни трансфер између великих средњоевропских уметничких центара и локалних средина. Уметнички модели пристизали су посредством школованих уметника и занатлија, црквених и просветних институција, племићких породица, путовања, уметничких наруџбина и репродукције. Истраживање је показало да овај процес није једнострано преузимање престоничких образаца, већ њихова селекција и прилагођавање локалним конфесионалним, политичким и друштвеним приликама. Стога су уметнички модели у Торонталској жупанији добијали нова значења и функције.

Истраживањем је потврђена претпоставка да стилска и иконографска разноликост религиозног сликарства Торонталске жупаније почива на истористичком односу према

прошлости и присуству различитих европских визуелних традиција. Показано је да употреба канонских композиционих модела представљала свесну апропријацију и трансформацију историјског визуелног наслеђа у складу са потребама модерног доба. Значајну улогу у овом процесу имали су и системи репродукције и циркулације визуелних модела XIX века, од илустрованих Библија до олеографија, посредством којих су европски модели постајали део заједничког визуелног језика сакралне уметности.

Напоследку, потврђена је теза да за разумевање сакралне уметности Торонталске жупаније није довољна анализа уметника и стилских карактеристика дела, већ реконструкција и контекст њиховог настанка. Црквене и просветне институције, жупне заједнице, локално грађанство и, нарочито земљопоседничке и племићке породице, имале су активну улогу у избору уметника, иконографских програма и стилских модела. Властела је, захваљујући економском и културном капиталу и непосредним везама са европским центрима, деловала као важан посредник у преношењу актуелних уметничких образаца. Анализа властелинских цркава и капела показала је да су такви простори истовремено служили религиозној намени, породичној меморији и друштвеној репрезентацији. На тај начин је потврђено да је значење једног визуелног модела зависило од конкретног наручиоца, сакралног простора и историјског тренутка, а ликовно решење функционисало као израз јавне побожности, породичног статуса или национално-политичке идеје.

4. Кратак опис садржаја дисертације:

У почетном делу представљена су досадашња истраживања Торонталске жупаније и њеног сакралног наслеђа. Уважени су доприноси историчара, историчара уметности, музејских стручњака, конзерватора и локалних истраживача. Указано је на то да су досадашња проучавања углавном била усмерена на историјску, привредну и локалну прошлост жупаније, или на појединачне споменике, док је изостало целовито историјскоуметничко сагледавање римокатоличког религиозног сликарског корпуса овог простора. Објашњен је методолошки приступ заснован на теренском раду, анализи необјављене архивске документације и периодике, као и компаративном проучавању визуелних и писаних извора. На тај начин дефинисан је корпус који обухвата сакрална здања, олтарско и зидно сликарство, витраже и друга дела сачувана *in situ*, као и она која су током XX века измештена из првобитних црквених простора.

У наредној целини *Историјске прилике, миграције и културно-привредни развој* успостављен је историјски оквир неопходан за разумевање настанка и функције религиозног сликарства. Развој Торонталске жупаније прати се кроз демографске, конфесионалне, политичке и модернизацијске процесе који су обликовали Банат. Потом је историјски ток XIX и почетка XX века рашчлањен у четири веће хронолошке целине: *Револуционарне прилике у Торонталској жупанији и доба апсолутизма (1846–1860): почеци визуелизације националне идеје у сакралном простору*; *Обнова Торонталске жупаније и „Време нестабилности“ (1861–1874): културни трансфер путем религиозног сликарства*; *Хертелендијева ера: златно доба Торонталске жупаније (1874–1891) и Миленијумска прослава и њени одблесци у сумраку монархије (1891–1918)*. Кроз ове целине прати се постепена трансформација сакралне уметности, од доминантно конфесионалног и побожног оквира ка све снажнијем прожимању религиозног, историјског и национално-политичког дискурса.

Посебна целина посвећена је властелинском сакралном градитељству Торонталске жупаније, које је размотрено у оквиру ширег историјског и друштвеног контекста настанка религиозне уметности XIX века. Целокупни уводни део рада има функцију

интерпретативног оквира за монографске анализе које следе: са једне стране разматра институционалне и званичне сакралне подухвате који су током друге половине века све непосредније повезани са политичким и националним програмима Краљевине Угарске, а са друге, приватне ктиторске иницијативе земљопоседничких и племићких породица, у којима су се испољавали породична побожност, друштвена репрезентација и личне културне оријентације наручилаца. Наглашена је улога властеле као посредника у преношењу уметничких модела из Беча, Пеште, Будима и других центара у банатску средину.

Главнину дисертације чине монографске анализе одабраних сакралних простора и њихових ликовних програма у којима су претходно успостављени историјски, политички, конфесионални и наручилачки оквири примењени на тумачење конкретних уметничких целина. На тај начин је главни историјскоуметнички наратив растерећен опширнијих историјских разматрања, а појединачни репертоари подробније анализирани са становишта иконографије, стила, ауторства, функције и механизма наручивања.

Посебно место има Пијаристичка гимназијска капела Светог Стефана у Великом Бечкереку чији су историјат, архитектонски оквир, олтарске слике и зидни програм сагледани у вези са просветном и конфесионалном мисијом пијаристичког реда. Анализирани су главна олтарска представа св. Стефана, олтар св. Јосифа Каласанцијског, копија Рафаелове *Сикстинске Мадоне* и циклус зидних композиција Јосифа Гојгнера, идентификована непосредна употреба предлогака из *Илустроване Библије* Гистава Дореа. Целокупан ансамбл протумачен је као визуелна синтеза у којој св. Стефан означава сакралну и историјску традицију Угарске, свети Јосиф Каласанцијски просветну мисију реда, Рафаелова композиција универзални уметнички канон, а библијски циклус средство моралног и верског образовања. Стога је закључено да су се унутар једне школске капеле укрстили конфесионално образовање, локално доброчинство, култ великих уметничких узора и постепено обликовање националног идентитета.

У оквиру властелинског сакралног наслеђа најпре је појединачно обрађена црква Светог Ђорђа у Турској Кањижи чији су изградња и ликовно уређење повезани са вишегенерацијским ктиторством породица Сервијски и Шулке. Посебан значај има главна олтарска пала св. Ђорђа сликара Берталана Секеља из 1857, једна од раних поруџбина уметника који ће касније постати водећа личност мађарског историјског сликарства, као и бочна олтарска представа св. Ане која поучава Богородицу Мора Тана из друге половине шездесетих година. Анализа програма омогућила је да се сагледају механизми аристократског покровитељства и препоруке посредством којих су млади уметници укључивани у мрежу средњоевропских поруџбина, али и начин на који су породична побожност и локална сакрална меморија повезане са историјским значењем простора. Секељев *Свети Ђорђе* стога истовремено функционише као патрон породице и имања и као носилац сећања на средњовековну хришћанску прошлост овог дела Баната.

Потом је црква Свете Марије Магдалене у Беодри анализирана као репрезентативан пример сакралне и меморијалне политике породице Карачоњи. Црква која је била и породична гробница сагледана је као простор преплитања племићког статуса, породичне меморије и приватне побожности. Средишње место у програму припада главној олтарској слици Марије Магдалене венецијанског сликара Микеланђела Григолетија, док је бочну олтарску представу Богородице, Христа и Јована Претече извео пештански уметник Јакоб Варшаг. У програм је касније укључен и гоблен Ирме Карачоњи, чиме је посебно наглашена улога женске побожности и породичног ктиторства. Анализа показује да су Карачоњијеви посредством уметника из Венеције, Беча и Пеште свој посед укључили у средњоевропски

културни простор, при чему је њихова сакрална репрезентација била више усмерена према породичној меморији и европским естетским моделима, него непосредној национално-политичкој инструментализацији.

На сродан, али иконографски особен начин, размотрена је црква Светог Јована Крститеља у Ечки чији је развој везан за вишегенерацијску ктиторску делатност јерменске породице Лазар. Поред архитектонског преобликовања храма, пажња је усмерена на ликовни програм низоземског уметника Адолфа Ван дер Вена у којем су сакрални садржаји повезани са породичном меморијом. Представе св. Елизабете и св. Викторије протумачене су у контексту именске и симболичке повезаности са женским чланицама породице Лазар, чиме су фигуре светитељки истовремено постале модели хришћанске врлине и средство меморијализације ктиторске породице. У обликовању ентеријера учествовао је и Јосиф Гојгнер који је извео декоративни програм олтарске нише и зидно сликарство са циклусом *Via Crucis*. Ечански ансамбл зато је сагледан као израз приватне племићке побожности у којем су религиозна иконографија, породично сећање и локални историјски топови интегрисани у јединствен меморијални и литургијски простор.

Најобимнија монографска анализа посвећена је катедралној цркви Светог Јована Непомука у Великом Бечкерек у чији су архитектонски оквир, олтарско и монументално зидно сликарство, старозаветни и новозаветни циклуси, сводно сликарство и витражи размотрени као делови јединственог теолошког и визуелног програма. Посебна пажња посвећена је идентификовању ликовних предлога. Међу канонским узорима издвајају се Рафаел, чије су *Мадона Грандука* и *Мадона Сеђола* послужиле као композициона упоришта, и Леонардо да Винчи чија је *Тајна вечера* реплицирана у зидном програму. Истовремено, присутни су и оновремени модели: Гојгнер је значајан део библијског циклуса извео према графичким предлозима Гистава Дореа, док је *Христ пред Пилатом* непосредно заснован на монументалној композицији Михаља Мункачија. Тако су у истом ентеријеру повезани култ ренесансних мајстора, модерна циркулација библијске слике и оновремено мађарско историјско-религиозно сликарство, што катедралу открива као место активне рецепције и преобликовања различитих слојева европске визуелне културе.

Следећа монографска целина посвећена је капели Светог Карла Боромејског у кlostеру Сиромашних школских сестара Богородице Нотр Дам у Великом Бечкерек у. Њен ликовни програм размотрен је у вези са васпитно-образовном мисијом женске конгрегације и обновом католичког институционалног живота у последњим деценијама XIX века. Средиште програма је олтарска слика Јосефа Кеслера из 1880, на којој је св. Карло Боромејски приказан у окружењу школских сестара и ученица. Кеслерово образовање у атељеу Леополда Купелвизера омогућило је да се ова композиција повеже са позноназаренском традицијом и средњоевропским моделом религиозног сликарства намењеног католичким школским установама. Програм употпуњују представа *Светог Срца Исусовог*, *Христ са децом*, копија Рафаелове *Сикстинске Мадоне* и зидна представа Бога Оца. Њиховим тумачењем указано је на прожимање посттридентске духовности, педагошке мисије, назаренског наслеђа и култа Рафаела у средњоевропској култури.

Посебан сегмент рада прати формирање Музеја Торонталске жупаније и каснију судбину његовог фонда, при чему музејска збирка постаје полазиште за реконструкцију уметничких целина чији су првобитни сакрални простори нестали. У том контексту анализирана је олтарска слика *Св. Августин* Константина Данила из некадашње римокатоличке цркве у Лазареву, као и сачувани делови програма Стевана Алексића из порушене цркве Светог Жигмунда у Лукићеву, међу којима су представе св. Николе, Марије Магдалене и

јеванђелиста, као и припремне скице за зидно сликарство. Ова целина отвара питање музеја као места очувања културног памћења након прекида живота некадашњих католичких заједница и уништавања њихових сакралних простора после Другог светског рата. Сачувана дела омогућила су делимичну реконструкцију изгубљених ансамбала и њихово поновно укључивање у историју уметности Баната.

Са питањем очувања и ширења визуелног памћења повезана је засебна анализа олеографске репродукције Фештијевог *Христовог погребња*, сачуване у парохијском дому у Орловату. Тумачење ове репродукције омогућило је да се механизми културног трансфера сагледају и из перспективе технолошког развоја графичке индустрије, масовног умножавања и дистрибуције уметничких дела. Олеографија је размотрена као активни композициони и значењски посредник помоћу којег су модели композиција, уметнички укуси и национално-конфесионални садржаји стизали из великих центара до локалних средина. Посебно је указано и на њену документарну и меморијску функцију будући да је Фештијев оригинални триптих током дужег периода био склоњен од јавности, па су репродукције одржавале визуелно сећање на дело постајући тако посредници између оригинала и публике. Таква анализа дела и њених копија илуструје како у промењеним историјским околностима репродукција може постати носилац културног памћења и значајан извор за реконструкцију рецепције и судбине оригиналног дела.

Завршна монографска студија је црква Узнесења Блажене Дјевице Марије у Модошу чијим се проучавањем хронолошки заокружује развој сакралне уметности Торонталске жупаније уочи Првог светског рата. Тежиште анализе је на неоготичком архитектонском и декоративном концепту, и на витражима радионице Јожефа Палке из 1912–1913. године. Представе светих Стефана Мађарског, Ладислава, Ђорђа, Елизабете, Агнесе анализиране су као сложен систем у којем се католичка побожност преплиће са историјским памћењем и мађарском националном идејом. Посебно је указано на преношење већ оформљених престоничких иконографских модела у медиј витража, попут композиције св. Ладислава засноване на моделу Мора Тана и представе св. Елизабете према Александру Лизен-Мајеру. Модошки ансамбл отуда представља место сусрета технички модернизоване примењене уметности почетка XX века и историцистичког окретања средњовековној прошлости, показујући дуготрајност миленијумског идејног наслеђа и механизме којима су визуелни модели из Будимпеште доспевали у периферне средине Торонталске жупаније.

У *Закључним разматрањима* синтетизовани су резултати претходних анализа а религиозно сликарство Торонталске жупаније дефинисано као сложен уметнички корпус настао на раскршћу конфесионалне стабилизације, модернизације, националне интеграције, племићке и грађанске репрезентације и европских културних трансфера. Истакнуто је да различити визуелни модели – од ренесансних и барокних узора, преко назаренске пикторалне поетике и академског реализма до историзма и модерне репродуктивне културе – у локалним срединама добијају нова значења у зависности од наручилаца, конфесионалног програма и политичког тренутка. Распад Аустроугарске монархије 1918. означен је као крај политичког оквира у којем је ова уметност настајала, док је њено касније измештање, уништавање и заборављање сагледано и као питање реконструкције културне меморије историјског Баната.

Након тога следе **Литература, Извори, Илустрације и Списак илустрација.**

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације:

Докторска дисертација „Уметност у католичким црквама на територији Торонталске жупаније 1846–1918“ је заокружена студија која по предмету и методолошком обухвату

представља прво целовитије историјскоуметничко сагледавање римокатоличког религиозног сликарства Торонталске жупаније као јединственог уметничког корпуса. Досадашња истраживања била су усмерена превасходно на историјску и привредну прошлост региона, појединачне цркве, уметнике и средине, док су овом дисертацијом та разубљена и неједнако сачувана дела повезана у шири културолошки, конфесионални и политички систем. Научни допринос рада огледа се и у обимном теренском и архивском истраживању, изучавању досад необјављене документације и периодике, као и у реконструкцији првобитних контекста дела која су данас измештена из сакралних простора. Посебан допринос дисертације је превазилажење тумачења римокатоличке сакралне уметности Баната као локалног и периферног феномена. Анализом сликарских програма показано је да је Торонталска жупанија била активно укључена у средњоевропске уметничке токове и представљала динамично поље културног трансфера у којем су ренесансни и барокни узор, назаренска традиција, романтизам, академски реализам, историзам и репродуктивна култура преузимају и преобликовани у складу са локалним потребама. Истраживањем је истовремено указано на пресудну улогу патрона, црквених и просветних институција, племићких породица и локалних заједница у обликовању сакралних програма, чиме је религиозно сликарство размотрено као сложен систем односа између уметника, наручилаца, простора и актуелних идејних токова.

Значајан резултат истраживања је и расветљавање односа религиозне слике, историјског памћења и националне идеологије. Показано је да сакрална уметност током друге половине XIX века добија репрезентативну и идеолошку функцију, те да се у њој, нарочито у раздобљу дуализма и око Миленијумске прославе 1896, преплићу универзални хришћански садржаји са концептом мађарске политичке нације и њене историјске легитимације. На тај начин дисертација доприноси не само проучавању историје уметности Баната, већ и ширем разумевању начина на који је сакрална визуелна култура учествовала у процесима модернизације, националне интеграције и конструисања колективног памћења у мултиетничком простору јужне Угарске.

Истовремено, истраживање указује на значај очувања и реконструкције културне меморије историјског Баната, нарочито у случају дела чији су првобитни сакрални простори током XX века девастирани, преобликовани или уништени. Зато дисертација отвара простор за даље проучавање римокатоличког наслеђа Баната, компаративно разматрање уметничких веза са Бечом, Будимпештом и Темишваром, као и за будућа истраживања културних трансфера на простору некадашње Хабзбуршке и Аустроугарске монархије. Остварени резултати стога представљају основу за даљу ревалоризацију једног досад недовољно интегрисаног сегмента сакралне и визуелне културе XIX и почетка XX века.

6. Закључак:

Докторска дисертација Вање Стојковић „Уметност у католичким црквама на територији Торонталске жупаније 1846–1918“ је оригинално и целовито научно дело засновано на систематичном теренском и архивском истраживању, анализи досад необјављене документације и периодике, као и на критичком сагледавању релевантне домаће и иностране литературе. Ауторка је аналитички и методолошки утемељено обрадила разубљен и неједнако сачуван корпус римокатоличког сакралног сликарства историјског Баната, повезујући појединачна уметничка дела и програмске целине са њиховим конфесионалним, патронатским, друштвеним и политичким контекстом.

Посебна вредност дисертације огледа се у томе што је религиозно сликарство Торонталске жупаније сагледано као јединствен уметнички корпус и постављено у шири оквир

средњоевропске уметности и визуелне културе XIX и почетка XX века. Истраживањем су расветљени механизми културних трансфера, рецепције и трансформације европских стилских модела, као и сложени односи између сакралне уметности, историјског памћења, модернизације и националних идеологија. На тај начин ауторка је допринела критичкој ревалоризацији римокатоличког уметничког наслеђа Баната и његовом измештању из оквира локалне и периферне историографије у шири средњоевропски културни контекст. Вања Стојковић је приложеном дисертацијом савесно, критички и систематично интерпретирала значајан корпус сакралних уметничких дела, укључујући и примере који су услед историјских околности измештени из првобитних целина, девастирани или потиснути из културног памћења.

Дисертација је круна озбиљног, самосталног и преданог вишегодишњег напора и рада, написана научно утемељено, разборито и дисциплиновано. Значајан је допринос познавању сакралне уметности и културне историје Баната. Резултате ове тезе сматрамо у потпуности оригиналним и самосталним научним делом, значајним за нашу науку. Зато закључујемо да су се стекли сви услови за њену јавну одбрану.

У Београду, 24.09.2026. године

Потписи чланова комисије:

др Владимир Симић, редовни професор
Филозофски факултет у Београду

др Игор Борозан, редовни професор
Филозофски факултет у Београду

др Тијана Антонијевић, ванредни професор
Филозофски факултет у Нишу

др Моника Бала, доцент
Филолошки факултет у Београду